

УДК 37.035.6

Г. П. Зажарська

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізації навчально-виховного процесу.

Ідеалом виховання виступає різнобічне та гармонійно розвинений національний свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Головною домінантою національно-патріотичного виховання молоді є формування у особистості ціннісного ставлення до навколишнього дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючий чини ні; розвитку суспільства й нації в цілому. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Наша Україна – молода держава, яка перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, обравши шлях переходу від тоталітарних ідеологій до свободи й демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально зорієнтованої економіки, побудови нового громадянського суспільства.

Кожен народ має свою систему національного виховання, яка відповідає його характерним рисам. Виховання, створене самим народом, має виховну силу, якої немає в найкращих системах, що ґрунтуються на абстрактних ідеях чи запозичені в іншого народу, – підкреслював К. Д. Ушинський. Він вважав, що «...виховання бере людину всю, якою вона є з усіма її народними і поодинокими особливостями, – її тіло, душу й розум...». У процесі виховання у людини, першою чергою, формується світогляд і характер, а «...характер і є саме той ґрунт, в якому корениться народність». Народність українського виховання визначають його мова, побут, етнос, традиції, етикет, гумор тощо. Саме ці складові зумовлюють специфічні особливості системи виховання кожного народу. «Звертаючись до народності, виховання завжди знайде відповідь і допомогу в живому і сильному почутті людини, яке впливає набагато сильніше за переконання, сприйняте тільки розумом, або за звичку, вкорінену страхом покарань... виховання, коли воно не хоче бути безсилим, має бути народним» [5, с. 121].

Основною метою національного виховання на сучасному етапі є передання вихованцям соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина Української держави, духовності, трудової, моральної, розумової, естетичної, правової, фізичної та екологічної культури.

Суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати таких особистостей можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, основах християнської релігії, наукової педагогічної думки, родинного виховання тощо.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [5, с. 32].

Сьогодні школа, вчителі початкової ланки освіти покликані відповісти на запитання, як підготувати молодшого школяра до життя в майбутньому постіндустріальному чи інформаційному суспільстві, при цьому дбайливо оберігаючи і примножуючи систему норм і цінностей, що склалася в українського народу. Певна річ, що національне виховання в системі освіти здійснюється з урахуванням пізнавальних можливостей та психологічно-вікових особливостей учнів певного класу. Особливе місце в цьому процесі належить учням початкових класів. Пояснюється це особливостями психології дітей, прикметою яких є здатність охоче пізнавати довколишній світ, нові знання, сприймати норми поведінки, виробляти власне світосприймання та світобачення. Саме тому основи національного виховання значною мірою закладаються в цей період життя та навчання [4, с. 19].

Для морального розвитку дитини цей вік особливо важкий тому, що засвоюється досвід, форми поведінки старших поколінь, оціночні судження; формується певне ставлення до оточення, до себе: розвивається дружба, товаришування, взаємодопомога, любов до батьків, до вулиці, школи, рідного міста, природи тощо. На основі цього досвіду дитина починає виявляти самостійність, свідомість у ставленні до навколишнього світу та людей, до моральних норм суспільства. В силу вікових та психологічних особливостей життєвий та моральний досвід у ставленні до суспільства, до Батьківщини, до своєї країни обмежений. Тому саме в цьому віці необхідно закладати основи патріотичного виховання, які стануть фундаментом громадського становлення особистості.

Провідна роль у формуванні особистості належить сім'ї, яка відповідає за соціальне відтворення населення, за його національний, моральний, духовний розвиток, за створення певного способу життя. Виховна місія сім'ї є особливою, тому що саме в ній формується характер дитини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до життя, до української мови, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. Тільки в сім'ї, за умови усвідомлення всього свого родоводу можливе національно-патріотичне виховання, саме в ній дитина проходить шлях від роду до народу і до нації.

Основою національно-патріотичного виховання в сім'ї має стати формування національної психології, національно-патріотичного характеру та народної моралі. На ці компоненти національного виховання звертає увагу П. Щербань. Національна психологія – це психологія людини, яка все життя відстоювала незалежність своєї Батьківщини. Це психологія господаря, працівника, захисника тощо. Національна родинна психологія йде від «діда – прадіда, батька-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба і світлого сонця, матінки-природи [3, с. 45].

Історичний досвід свідчить, що сама родина не може виховати особистість. Це можна зробити лише у тісному зв'язку з школою. П. Кононенко, Т. Усатенко зазначають, що «родина виховує члена держави, нації, школа – розвиває його» [3, с. 47].

Отже, школа повинна допомогти учневі стати особистістю. Для цього вона повинна знайти шляхи свого становлення як національного, державного закладу, який буде виховувати патріота, громадянина української держави з активною життєвою позицією, люблячого свій народ і Батьківщину.

Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Пріоритетними для учнів початкових класів є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Оскільки в молодшому віці дітей переважає образне мислення, то основне місце має бути відведено ігровим методам і прийомам роботи з дітьми: ситуаційно-рольовим, сюжетно-рольовим іграм; методам аналізу життєвих ситуацій і привчання; ігровим методикам щодо виявлення самооцінки; іграм-драматизаціям, інсценуванню, іграм-бесідам, іграм-мандрівкам; екскурсіям; ігровим вправам, колективним творчим проектам, практичним акціям тощо.

Мета цієї статті полягає у формуванні особистості з глибоким відчуттям своїх коренів, роду, родини, народу; у розвитку кращих ментальних рис дитини, у пробудженні інтересу та прищепленні глибокої любові до рідної мови, літератури, історії, поваги до символів, традицій та звичаїв українців.

Патріотизм сьогодні? Якими ми хочемо бачити своїх дітей? Звичайно, добрими, чуйними, відповідальними, готовими захищати свою країну, прагнути зробити її красивіше, багатше, міцніше, щасливіше. В даний час звертання до сторінок славного минулого нашої країни особливо актуально. Суспільство і держава ведуть пошук шляхів подолання кризи моральних цінностей і зміцнення національної самосвідомості. У зв'язку з цим величезне значення для виховання патріотизму і громадянськості мають знаменні дати вітчизняної історії. Відрадно, що зараз на державному рівні прийняті документи, спрямовані на відродження національно-патріотичного виховання в школах, формування і розвиток громадянських і моральних якостей особистості.

У «Концепції національно-патріотичного виховання зазначається: «На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність всіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України» [1, с. 31].

І все ж таки, що таке патріотизм для нас сьогодні? Це, в першу чергу, гордість за свою країну, її досягнення. Це почуття, яке набагато складніше і глибше ніж любов, яке відродилося знову в українців після Євромайдану і прокотилося по країні. Сьогодні кожен із нас, у міру власних сил і можливостей, повинен допомагати бійцям на сході, пораненим, переселенцям, сім'ям загиблих, усвідомлювати, якою великою ціною та численними жертвами обходиться нам ця війна. Це і є виявом нашого патріотизму! Україна – це наша Батьківщина, а її, як матір, не вибирають, її потрібно любити, захищати, піклуватися про неї, якщо Ви справжні діти своєї Вітчизни.

Кеннеді казав: «Не думайте, що Ваша країна може зробити для Вас, думайте, що ви можете зробити для вашої країни».

Патріотизм українців сьогодні проявляється в тому, що ми нарешті усвідомили себе власне українським народом і зараз готові відстоювати нашу незалежність у боротьбі з явним ворогом, за правду і краще життя в країні, віддаючи своє життя за волю України, щоб наші діти жили в

чесній, справедливій, квітучій країні, де цінується життя і воля кожного громадянина, де поважається рідна земля, мова, прапор, герб країни.

Адже ми, українці, особлива нація! Увесь світ зараз захоплюється нашим характером, нашою волею, нашим терпінням і нашим патріотизмом! Ми усвідомили себе нацією і почали поважати себе.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини варто починати з раннього дитинства, адже дитинство і юність – найкраща пора для прищеплення святого почуття любові до Батьківщини.

Під патріотичним вихованням я розумію, поступове і систематичне формування у учнів любові до своєї сім'ї, близьких, Батьківщини, готовність до її захисту, турботи про забезпечення цілісності і суверенітету України, піклування про її постійний розвиток на шляху демократичного національного відродження.

Діти повинні любити свою Батьківщину, шанувати її традиції, знати історію своєї країни, розмовляти чистою українською мовою. Адже такі люди, чиї серця сповнені любові до своєї землі, зможуть зробити країну найкращою, квітучою, заможною і непереможною.

Кожному учителю хочеться, щоб його учень виріс хорошою людиною, освіченою, вихованою, поважав старших і своїх однокласників, добре ставився до оточуючих його людей, виріс інтелектуально розвиненою, одним словом, людиною з великої літери. Хочеться так виховати свого учня, щоб він дуже любив ту землю, на якій він народився, ту країну, в якій він живе, вчиться, росте, яка про нього дбає. І це, я вважаю, одна з головних завдань вчителя, не меншого, а може бути, навіть більш головного, ніж навчання. Адже, тільки з любові починається життя.

Традиційним у початковій школі стало проведення святкувань Дня Збройних Сил України, Дня Соборності, Дня захисника України, Дня української писемності, відзначення Дня міста.

Окремої уваги у вихованні патріотизму заслуговують виховні години з вшанування пам'яті жертв голодомору в Україні. Отримуючи ці знання діти вчаться сприймати чужу біду та біль як свій власний. Виховуючи почуття стурбованості долею невинних жертв; сприяючи пробудженню бажання вивчати історію своєї держави, берегти її традиції, уболівати за майбутнє країни ми ростимо справжню людину-патріота.

Незмінною традицією у молодший школярів залишається відзначення сезонних народних свят «Свято осені» «Хліб – усьому голова», «Масляна». Учні знайомляться з українськими обрядними піснями, іграми, традиціями трудової людини. Ці свята дозволяють занурити дітей в атмосферу народного свята, показати форми дозвілля наших предків, навчити національним іграм та забавам, познайомити з фольклором.

Патріотизм передбачає також знання особливостей своєї «малої Батьківщини», любов до неї. Насамперед це відповідальне ставлення людини до рідного краю, де вона народилася, до своєї Батьківщини, до материнської мови, до народу, це активна праця на благо Вітчизни,

примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави.

Діти разом з батьками всіляко підтримують воїнів АТО. Ми неодноразово приймали участь у акціях підтримки і допомоги бійцям на сході. Діти пишуть слова підтримки у своїх листах мужнім героям, малюють світле майбутнє, виготовляють обереги, збирають теплі речі і солодощі і просять, щоб поверталися живими і неушкодженими. Діти і батьки швидкі на добро і підтримку, розуміючи, що тільки разом ми справжня українська нація, сильна і непереможна.

Володінню українською мовою, бажанню її вивчати, поширювати свій словниковий запас, збереженню народних традицій, українських обрядів, відтворенню побуту українських домівок сприяють українські казки. Учні із захопленням приймають участь у святах інсценованої казки на шкільному і міському рівнях.

Сьогодні треба навчити дітей любити прекрасне, помічати красу навколо себе, творити шедеври творчості власними руками. На заняттях у молодших класах слід прививати своїм вихованцям любов і повагу до народних звичаїв і традицій, культури, побуту, історії українського народу. Адже, ми – народ з багатою культурою, звичаями і традиціями. Наші діти повинні добре знати і шанувати творчу спадщину наших дідусів-козаків і майстринь бабусь, берегинь родинних традицій та сімейного затишку. Українці мають свої традиції, які споконвіку шанують і бережуть – це і батьківська хата, і материнська пісня, і святий хліб, і вишитий рушник, і червона калина, і зажурена верба, і хрещатий барвінок, і дивовижна писанка, і вірний своєму краю лелека. Всі вони наші давні і добрі символи, наші обереги. Можливо, маючи такі прекрасні символи, український народ зумів уберегти від забуття нашу пісню і думу, нашу історію і родовідну пам'ять, волелюбність. Про народні символи складено багато пісень і легенд, вони використовуються в обрядах, звичаях. Їх вишивають на сорочках, рушниках. Народні символи – це наші святині. Ці народні символи діти із задоволенням відтворюють на уроках трудового навчання і образотворчого мистецтва. Ми з учнями виготовлюємо різні обереги, народні іграшки, витинанки. Саме у цих виробках, які діти виготовлюють з великою цікавістю і любов'ю, відображається наша багатовікова історія. Адже, нам – українцям є чим пишатися і кого наслідувати.

На уроках літературного читання ми знайомимося з різними казками, байками, піснями, оповіданнями, легендами про розумних сильних, вправних чоловіків-козаків і мудрих, працьовитих, люблячих мам та бабусь, для того, щоб учням хотілося наслідувати позитивні риси людського характеру, ставати милосерднішими, розумнішими, добрішими, сильнішими. Діти розуміють, яка глибока мудрість закладена у народній творчості українського народу. Це спонукає їх аналізувати, мислити, мріяти і фантазувати.

Патріотичні почуття нерозривно пов'язані із загальнолюдськими цінностями добра, честі, справедливості, милосердя, щедрості.

Читання оповідань і віршів українських поетів і письменників про добро і милосердя, духовний світ людини, її відданість, любов Батьківщині покликане збудити у школярів гордість за справжню людину – людину праці, миру і добра, борця за світ без війн, за щастя своєї країни.

Звичайно, у формуванні патріотизму учнів не можна обійтися без творчості великого сина України, який з великим болем і співчуттям писав про долю українського народу, який відродив українську мову Тараса Шевченка

Діти декламують вірші, збирають інформацію про Шевченка художника, добирають прислів'я, малюють малюнки до творів поета.

Великі можливості для національно-патріотичного виховання молодших школярів дає книга. Ставши активним читачем, учень набуває величезний скарб думок, моральних понять, почуттів, народної мудрості. Осмислене читання книжок, роздуми над прочитаними творами – це формування справжньої людини, люблячої свою країну, мову, народ.

«Щоб підготувати людину до самостійного життя, необхідно ввести її у світ книжок», – рекомендував, аналізуючи свій професійний і життєвий досвід, В. Сухомлинський, – оскільки «школа стане справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній будуть панувати чотири культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки, культ рідного слова».

Сприяють вихованню почуття патріотизму, глибокої любові до рідного краю екскурсії.

Вчитель повинен не тільки правильно організовувати виховну роботу в класі, але і сам бути справжнім патріотом своєї Батьківщини, вміти емоційно і яскраво описувати нашу Батьківщину. Діти дуже добре відчують нещирість, а, відчувши її один раз, вони не будуть вірити вам зовсім.

Мабуть, усі погодяться з думкою, що майбутнє за нашими дітьми. Та яким вони його зроблять, залежить від нас – дорослих, вчителів. Адже саме ми закладаємо зернинки знань, вчимо аналізувати і застосовувати знання, надаємо інформацією про минулі події. Хто не знає історії минулих поколінь, той не може створити історію для майбутніх. Таким чином, вчитель відіграє величезну роль у вихованні патріотизму. Від його особистісних якостей і від того, як він донесе своїм вихованцям, посіє у їх душі, навчить дітей не зневажати, а любити Батьківщину в період випробувань, «переживати» всі тяготи разом з країною, беззавітно в неї вірити, залежить чи стане дитина патріотом своєї країни.

Список використаної літератури

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. **2. Бех І. Д.,** Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К., 2014. – 29 с. **3. Боровик І.** Громадянська освіта в початковій школі / І. Боровик // Відкритий урок: озробки, технології,

досвід. – 2009. – №4. – С. 45–47. **4. Коваленко М.** Громадянська освіта в Україні: стан та перспективи розвитку / М. Коваленко // Управління освітою. – 2014. – № 2(326). – С. 18–26. **5. Орієнтовний зміст виховання в національній школі: Метод. рекомендації / Кол. авт. за заг. ред. Є. І. Коваленко.** – К. : ІЗМН, 1996. – 136 с.

Зажарська Г. П. Національно-патріотичне виховання учнів початкових класів у взаємодії сім'ї та школи

У статті автором розкрито основні напрямки роботи вчителя початкових класів з національно-патріотичного виховання молодших школярів. Патріотичне виховання в школах спрямовується на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Воно здійснюється на всіх етапах навчання в школі, забезпечується всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

Сьогодні спільними завданнями школи, батьків, влади, громадськості є підготовка молодого покоління до компетентної та відповідальної громадянської участі. Важливий компонент громадянської компетентності особистості – це вміння не лише почерпнути знання із різноманітних джерел, але й дати їм критичну оцінку, зважено спираючись на історичний досвід, змінювати життя конкретними справами.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, патріотизм, народність, любов до рідного краю, взаємодія сім'ї та школи.

Зажарская А. П. Национально-патриотическое воспитание учеников начальной школы во взаимодействии семьи и школы

В статье раскрыты основные направления работы учителя начальных классов по национально-патриотическому воспитанию младших школьников. Патриотическое воспитание в школах направлено на привлечение учеников к национальной культуре и духовности, формированию у детей и молодежи национальных позиций, идей, взглядов и убеждений на основе ценностей отечественной и мировой культуры. Оно проводится на всех этапах обучения в школе, обеспечивается всеобщее развитие, гармоничность и целостность на основе интеллектуального потенциала народа, его духовности и культуры, воспитание гражданина Украины, способного до самостоятельного мышления, общественного выбора и деятельности, направленной на процветание Украины.

Сегодня общими заданиями школы, родителей, власти, общественности есть подготовка молодого поколения к компетентного и

ответственного участия. Важный компонент общественной компетентности личности – это умение не только подчеркнуть знания с разных источников, но и дать им критическую оценку, учитывая исторический опыт, менять жизнь конкретными делами.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, любовь к родному краю, патриотизм, народность, взаимодействие семьи и школы.

Zazharskaya A. National-Patriotic Education of Pupils of Initial Classes in the Interaction of Family and School

In the article the author reveals the basic directions of work of primary school teachers with national-Patriotic education of the younger scholars. Patriotic education in schools aimed at attracting students to the deep layers of the national culture and spirituality, the education of children and young people's national and ideological views, ideas, opinions and beliefs on the basis of the values of Russian and world culture. It is carried out at all stages of schooling provided comprehensive development, harmony and integrity of the person, development of its abilities and giftedness, the enrichment on that basis of the intellectual potential of the nation, its spirituality and culture, the education of the citizen of Ukraine, capable of independent thinking, public choice and activities aimed at the prosperity of Ukraine.

Today a joint task for schools, parents, government, community is to prepare the young generation for competent and responsible civic participation. An important component of civil competence of personality is the ability to not only gather knowledge from a variety of sources, but also to give them a critical evaluation, carefully based on historical experience, change the lives of specific cases.

Key words: national-Patriotic education, patriotism, nationality, love of native land. the interaction between family and school.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Желанова В. В.

УДК 37.013.45

Н. Л. Отрошенко

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ
У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ
ШКОЛИ**

Для утвердження України як держави, в якій найвищою цінністю визначається людина, проблема інвестування у розвиток людського капіталу є надзвичайно актуальною. Так, міністр освіти і науки України